

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РОЗБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF INDUSTRY DEVELOPMENT AND CREATION OF EFFECTIVE INDUSTRIAL POLICY IN UKRAINE

Юрій КИНДЗЕРСЬКИЙ,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки
та прогнозування НАН України, Київ

Yuriy KINDZERSKYI,
PhD Economics,
Institute for Economics
and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

СТАТТЯ 1. СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕЗЕРВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА Й ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ

PART 1. CONTRADICTIONS OF FORMATION AND RESERVES OF PERFECTION OF INDUSTRY STRUCTURE AND INTERNAL MARKET

Процеси, що відбуваються у вітчизняній промисловості в останні два десятиліття, не збігаються із загальносвітовими тенденціями розвитку галузі навіть незважаючи на те, що українська економіка за цей період стала повністю відкритою й тісно інтегрованою у світове господарство. Як і у світі, внесок вітчизняної промисловості у створення доданої вартості порівняно з іншими видами економічної діяльності щороку зменшується, поступаючись сфері послуг. У 2010 році він становив 26,4%, тоді як у 2001 – 33,1%, причому зменшення відбулось за рахунок переробної промисловості, частка якої скоротилась з 21,3 до 17,6%. Незмінним залишився показник для добувних галузей – 4,9% у 2001 та 2010 роках (табл. 1).

Таблиця 1. Внесок промисловості у створення валової доданої вартості в економіці України, %

	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість	33,1	28,1	30,5	30,5	28,6	27,3	26,4
Добувна промисловість	4,9	4,0	4,6	4,2	4,9	6,4	4,9
Переробна промисловість	21,3	20,1	22,3	22,7	20,4	17,3	17,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	6,8	3,9	3,6	3,6	3,3	3,5	3,9

Джерело: Розраховано за: Національні рахунки України за 2009 рік. Стат.зб. / Держстат України. – К., 2011. – С. 42; Національні рахунки України за 2010 рік. Стат.зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 42.

На відміну від більшості країн, розширення сфери послуг в Україні не супроводжується якісними змінами в промисловості, а навпаки, як це не парадоксально, виступає одним із чинників деградації останньої. Основний приріст послуг здійснюється лише за рахунок динамічного розвитку торгівлі та фінансової діяльності. Натомість ті види послуг, що безпосередньо пов'язані з якісним удосконаленням виробництва, зокрема маркетингові, дослідницькі, освітні, інженерно-консалтингові, розвиваються досить повільно і становлять незначну частку в загальній структурі послуг¹.

Деструктивні процеси в Україні протягом останніх двадцяти років чималою мірою можна пов'язати з проблемами, з якими зіштовхнулася вітчизняна промисловість після виходу з єдиного адміністративно-керуваного народногосподарського комплексу колишнього СРСР та наступного започаткування слабо підготовлених інституційних та господарських транс-

формацій. Досі залишається гострою потреба в обґрунтуванні напрямів і важелів розвитку та ринкової адаптації промислового комплексу, перегляді старих і визначенні нових пріоритетів та цілей функціонування галузі, напрямів її структурної та технологічної модер-

нізації, пошуку нових важелів та інструментів державного впливу на процеси виробництва, нових форм взаємодії між державою й господарюючими суб'єктами. Очікувалось, що результатом започаткованих реформ буде пристосування промисловості до потреб внутрішнього ринку з відповідним переструктуруванням і технологічним оновленням виробничого апарату, що дозволило б кардинально підвищити продуктивність праці й відповідно доходи населення, уникнути його соціального невдоволення і майнового розшарування.

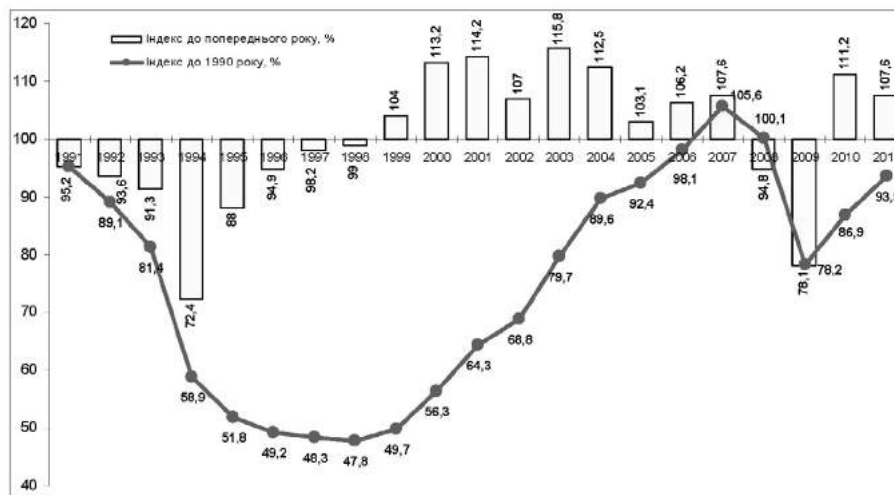
На жаль, фактичний напрям розвитку галузі виявився повністю протилежний очікуваному. Промислове виробництво таки пристосувалося до потреб ринку, проте не до внутрішнього, а в умовах повної відкритості економіки та лібералізації зовнішньої торгівлі – до зовнішнього, причому лише в частині постачання на нього сировини, а не високотехнологічних товарів і послуг, зробивши країну залежною та вразливою до світової кон'юнктури. Так, академік НАНУ В.Вишневецький зазначає, що, по-перше, процеси перетворень у промисловості за формою нагадували стихійний обвал, а не цілеспрямоване і поступове пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища², а тому породили гостре суспільне неприйняття реформ і соціальне невдоволення. По-друге, модернізація виробничого апарату на новій технологічній основі не відбулась. Ринкова адаптація здійснювалась не шляхом створення нових, у т.ч. високотехнологічних, виробництв, а шляхом масового зникнення підприємств і цілих галузей, чия продукція виявилась незатребуваною на ринку. Ті підприємства й галузі, що «вижили», свою діяльність здійснюють на виробничо-технологічній базі, що дісталась у спадок від СРСР. Випадки повного технологічного переоснащення виробництва поодинокі та є швидше винятком із загальної тенденції «проїдання» радянської спадщини. По-третє, результати адаптації промисловості до нових умов, виходячи з критерію підтримки економічної безпеки країни, можна визнати незадовільними. Галузь і відповідно вся економіка, переорієнтувавшись на зовнішні ринки і практично згорнувши виробництво для внутрішніх потреб, набула надзвичайної вразливості й залежності від коливань світової кон'юнктури, втратила здатність до стійкого розвитку за рахунок ендогенних факторів і спрямованості на вирішення внутрішніх проблем.

У динаміці промислового виробництва впродовж 1991–2011 років простежуються дві послідовні циклічні хвилі з відповідними стадіями – занепадом, депресією, поживаленням і

Розкрито проблеми розвитку вітчизняної промисловості в контексті структурно-виробничих, товарно-ринкових, зовнішньоекономічних, інвестиційно-відтворювальних аспектів функціонування галузі та здійсненої щодо неї державної політики. Запропоновано деякі напрями вдосконалення цієї політики на основі відновлення активної господарської ролі держави.

Problems of development of the Ukrainian industry in a context of structurally-manufacturing, market, external economic, investment aspects of functioning of branch and a state policy carried out in it are opened. Some directions of improvement of this policy on the basis of restoration of active economic role of the state are offered.

Рис. 1. Індекс промислового виробництва України у 1991–2011 роках

Джерело: Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

зростанням (рис. 1). Витоки першої хвилі, що тривала з 1991 по 2007 рік, пов'язані з різкою зміною господарської парадигми й переструктуруванням господарської системи, пристосуванням її суб'єктів до нових економічних і політичних реалій. Друга хвиля, яка розпочалась у 2008, за своїм походженням принципово відрізняється від першої тим, що пов'язана не з внутрішньою «трансформаційною ломкою», а з кризою світової економіки, в яку Україна на цей час уже тісно інтегрувалась.

Перший кризовий занепад (1991–1994) відбувся через нав'язану ззовні «шокову» модель переходу від адміністративної до ринкової економіки. Її основу становила прискорена лібералізація економічних відносин як усередині країни, так і в стосунках із зовнішнім світом. Без глибокої оцінки внутрішніх умов і особливостей національної економіки це призвело до втрати керованості економічними процесами, гіперінфляції, обвального двократного спаду виробництва та зростання безробіття.

У період депресії (1995–1998) погляди на можливості ринкового саморегулювання були переосмислені. Постало питання відновлення впливу держави на економічні процеси, проте вже не на основі директивних методів планової економіки, а шляхом впровадження інструментів макроекономічного регулювання, що застосовувалися в розвинених країнах з ринковою економікою. Пріоритет був відданий монетарним важелям впливу. Їх домінування зберігається в державній економічній політиці України й донині. Жорстка монетарна політика, з одного боку, зупинила гіперінфляцію, проте, з другого – призвела до пригнічення інвестиційних і відтворювальних процесів у реальному секторі, нестачі обігових коштів та поширення таких неринкових форм стосунків між господарюючими суб'єктами, як бартер, робота на давальницькій сировині, взаємозалік боргів, «тінізація» економічних відносин. Ця політика забезпечила макроекономічну стабілізацію, однак не заклала фундаменту для позитивних якісних змін у галузевій і технологічній структурі промисловості.

Пожавлення й зростання виробництва впродовж 1999–2007 років було зумовлене не стільки завдяки активній державній політиці з відродження промислового комплексу, скільки завершенню структурної трансформаційної «ломки» виробництва та його пристосуванням до потреб світового ринку. Цьому також посприяла більш ніж двократна девальвація вітчизняної грошової одиниці щодо долара США у 1998 та сприятлива зовнішня кон'юнктура.

Почали розвиватися нові, притаманні ринку організаційні форми господарювання, активізувалась інвестиційна діяльність. Приріст у середньому на 10% щороку дозволив до кінця 2007 збільшити обсяги виробництва більш ніж удвічі, відновити та перевищити (на 5,6%) рівень 1990 року. Проте відновлення виробництва було ек-

тенсивним. Воно відбулося шляхом запуску законсервованих під час кризи виробничих потужностей, посилення експлуатації наявних сировинних і матеріально-технічних ресурсів та застарілих технологій без якісного оновлення виробничого апарату. Це не привело й навіть не наблизило вітчизняну промисловість до стандартів виробництва розвинених країн. Перетворення були регресивні з точки зору структурних, технологічних, відтворювальних, продуктових характеристик галузі, що чимало мірою позначилось на формуванні несприятливого інституційного середовища й загостренні соціального невдоволення.

Динамічне зростання не супроводжувалось подоланням низки серйозних проблем, що накопичилися у галузі за роки реформ. Відсутність належної уваги з боку держави до розв'язання цих проблем, короткозо-

рість та безсистемність економічної політики, в т.ч. по відношенню до промисловості, ще більше їх загострило. Особливо відчутними стали протиріччя між існуючим станом та стратегічним баченням промисловості в перспективі щодо задоволення внутрішніх потреб та потреб світового ринку. Накопичені проблеми далися взнаки із розгортанням світової кризи у 2008 році. У наступному 2009 обсяги промислового виробництва впали майже на 20%. Пожавлення на світових ринках забезпечило зростання галузі у 2010–2011 роках на 11 та 8% відповідно, проте черговий раз відсунуло на задній план її проблеми, повернуло уряд до використання тактики «латання дірок» – вирішення лише найбільш гострих поточних питань. Байдухе і поверхове ставлення держави до галузі не створило у суб'єктів довгострокових мотивів діяльності, змусило бізнес максимально використовувати поточну політичну й економічну кон'юнктуру для отримання швидких прибутків.

Проблеми промисловості – це накопичені до критичної межі деструктиви у структурно-виробничих, регіональних, технологічних, інвестиційно-відтворювальних, зовнішньоторговельних, ринкових, організаційно-управлінських, регуляторних характеристиках функціонування галузі, які не можуть бути подолані лише на основі ринкового саморегулювання; вони увійшли у режим стійкого самовідтворення, стали загрозливими для господарської системи країни з точки зору збереження її цілісності, можливості задоволення потреб соціуму, забезпечення національної безпеки в цілому та її окремих складових.

У структурі виробництва змінилось на протилежне співвідношення між випуском продукції первинної та глибокої переробки, низькотехнологічної та високотехнологічної, сировинної та інвестиційної й кінцевого споживання. Яскравим прикладом є зміна співвідношення між випуском гірничо-металургійного комплексу, з одного боку, та машинобудуванням і легкою промисловістю, з другого боку. Внаслідок цього відбулася примітивізація галузевої структури, виробництво набуло експортної сировинної спеціалізації. Частка металургії зросла більш ніж удвічі – з 9,9% у 1991 році³ до 21,8% у 2011, тоді як машинобудування вдвічі зменшилась – з 26,3 до 12%, а легкої промисловості взагалі на порядок – з 12,3 до 0,7% (табл. 2).

Сировинна спрямованість стала результатом ринкової адаптації підприємств в умовах дерегуляції господарських відносин, зникнення визначального впливу держави на управління процесами в галузі й домінуючої дії зовнішньоторговельних факторів. Цей результат мав як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, були компенсовані втрати ВВП від тривалого скорочення внутрішнього попиту на продукцію переробної промисловості. З другого – орієнтація держави на отримання доходів від експорту

Таблиця 2. Структура реалізованої промислової продукції за видами економічної діяльності в Україні за 2001-2011 роки, %

	2001	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Добувна промисловість	9,7	8,3	7,9	9,3	8,3	10,0	12,6
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	6,5	4,6	4,2	4,6	4,5	4,9	5,4
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	3,2	3,7	3,7	4,7	3,8	5,1	7,3
Переробна промисловість	65,5	75,8	73,9	72,9	69,4	68,6	69,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	16,6	16,3	15,3	15,2	19,8	18,0	14,9
Легка промисловість	1,4	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8	0,7
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	1,0	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	2,4	2,5	2,4	2,2	2,7	2,4	1,9
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	4,9	9,4	7,3	7,2	6,7	6,9	6,6
Хімічна та нафтохімічна промисловість	6,0	6,4	6,1	6,1	6,0	5,9	7,1
хімічне виробництво	4,7	4,7	4,3	4,4	4,1	4,2	5,7
виробництво гумових та пластмасових виробів	1,3	1,7	1,8	1,7	1,9	1,7	1,4
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	2,7	2,9	3,8	3,8	3,0	2,6	2,8
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	18,0	22,1	22,0	22,0	17,6	18,8	21,8
Машинобудування	10,2	12,7	13,7	13,3	10,6	10,9	12,0
виробництво машин та устаткування	4,8	4,4	4,2	4,1	4,2	3,7	3,6
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	2,7	2,9	3,0	2,8	3,0	2,6	2,6
виробництво транспортних засобів та устаткування	2,7	5,4	6,5	6,4	3,4	4,6	5,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	24,8	15,9	18,2	17,8	22,3	21,4	17,9

Джерело: Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

сировини та відсутність з її боку дієвих заходів щодо відновлення галузей переробки законсервували неефективну структуру виробництва. Певною мірою сировинний «зсув» був об'єктивним явищем. Слабка конкурентоспроможність вітчизняної продукції через низьку якість і технологічну відсталість далася взнаки з лібералізацією економічних відносин і відкриттям кордонів. Це виявилось стримуючим чинником розширення за рахунок власного виробництва внутрішнього ринку промислової продукції та «збіднення» номенклатури експорту промислових товарів як за кількістю товарних позицій, так і за технологічною складністю самих товарів.

Найбільш динамічна зміна структури припала на 1990-ті роки, саме в цей період були закладені зазначені диспропорції. У 2000-х ситуація трохи покращилась. Щорічний приріст виробництва в машинобудуванні протягом останніх десяти років був у середньому в 1,5-1,7 раза вищий (окрім кризових 2008 та 2009), ніж у середньому по промисловості. На кінець 2011 обсяги виробництва галузі зросли майже втричі (288,7%) у порівнянні з 2000 роком, тоді як промисловості в цілому – лише в 1,5 раза (166,1%) (табл. 3). Випереджаюче зростання машинобудування поступово укріпило позиції галузі у структурі виробництва продукції. Проте з огляду на ряд причин поки що зарано говорити про досягнення галуззю в середньостроковій перспективі рівня, який вона мала у кінці 80-х та на початку 90-х років минулого століття.

Випереджаюче зростання машинобудування було забезпечено в основному за рахунок виробництва транспортних засобів та

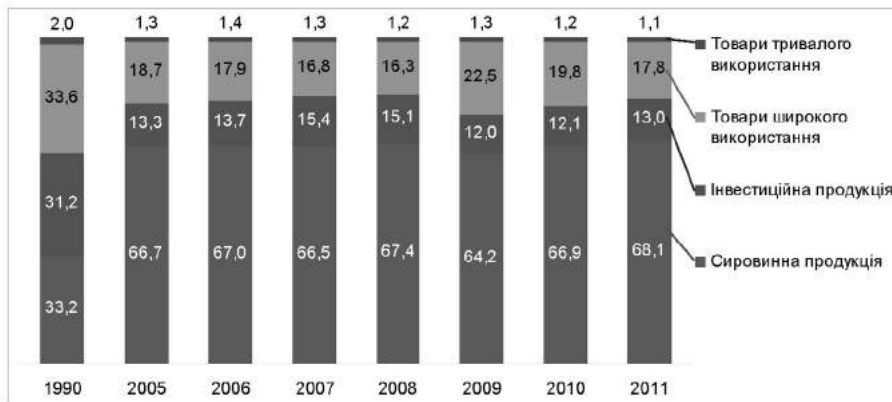
Таблиця 3. Індекси промислового виробництва в Україні у 2001-2011 роках, % до попереднього року

	2001	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2011 до 2000
Промисловість	114,2	103,1	107,6	94,8	78,1	111,2	107,6	166,1
Добувна промисловість	103,3	104,4	102,6	95,7	89,4	103,7	107,2	125,1
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	104,8	103,1	97,4	100,3	94,3	96,9	108,4	113,1
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	100,2	105,7	109,6	90,1	82,8	114,3	105,7	144,8
Переробна промисловість	117,2	103,0	109,9	94,0	73,5	113,9	108,2	177,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	118,2	113,7	107,5	97,9	94,0	103,2	99,4	219,3
Легка промисловість	113,8	100,3	97,4	89,4	74,2	108,9	107,7	100,6
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	114,7	102,6	97,0	88,2	72,0	109,5	108,6	97,3
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	110,3	91,9	99,4	95,8	84,1	106,6	104,0	117,5
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	128,0	119,5	112,4	97,6	75,4	109,6	109,7	331,7
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	118,2	112,7	111,6	100,1	81,3	102,8	99,1	233,2
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	154,3	86,6	102,1	86,6	96,6	99,8	91,5	129,2
Хімічна та нафтохімічна промисловість	110,6	109,8	108,4	91,4	77,0	122,5	114,4	190,7
хімічне виробництво	107,9	107,8	106,8	89,2	77,3	126,6	118,4	180,0
виробництво гумових та пластмасових виробів	124,7	117,6	114,5	99,1	76,3	110,1	100,6	242,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	111,4	114,3	111,9	97,2	61,5	108,5	112,4	173,5
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	104,9	98,5	107,0	87,7	73,3	112,2	108,9	125,8
Машинобудування	118,8	107,1	119,0	100,3	55,1	136,1	117,2	288,7
виробництво машин та устаткування	118,6	112,2	103,0	98,2	62,4	121,1	112,5	170,6
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	115,2	90,8	129,1	93,2	71,8	124,2	114,7	274,2
виробництво транспортних засобів та устаткування	122,0	112,4	130,0	105,7	42,1	161,9	122,6	490,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	102,6	102,9	102,3	98,2	88,9	109,5	105,3	121,4

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

устаткування. Воно збільшилось за десять років майже в'ятеро (490,9% у 2011 проти рівня 2000), тоді як виробництво машин та електричного устаткування зросло лише в 1,7 та 2,7 раза відповідно. У структурі випуску частка виробництва транспортних засобів зросла вдвічі – з 2,7% у 2001 році до 5,8% у 2011, тоді як двох інших підгалузей, навпаки, зменшилась відповідно з 4,8 до 3,6% та з 2,7 до 2,6% (див. табл. 2).

Варто звернути увагу на той дисонанс, який склався в темпах розвитку виробництва транспортних засобів у порівнянні з рештою видів промислової діяльності. Інтенсивне зростання першого не стало каталізатором для розвитку інших галузей промисловості через механізм міжгалузевих зв'язків, як це могло б бути. Причина криється в тому, що технологічний ланцюг виготовлення продукції цієї галузі в Україні представлений лише завершальною стадією – механічним складанням автомобілів з імпортованих «машкомплектів», що виготовляються на заводах провідних автомобілебудівних корпорацій світу. Таким чином, зростання галузі супроводжувалось технологічною примітивізацією виробництва. Галузь перейняла на себе функцію складального майданчика для світових ТНК⁴. Останні за рахунок упродовження в Україні такої схеми міжнародної кооперації отримували додаткові дивіденди через дешевизну вітчизняних трудових ресурсів і розширення доступу на внутрішній ринок.

Рис. 2. Розподіл обсягу реалізованої продукції добувної та переробної промисловості за групами у 1990-2011 роках, %

Джерело: дані за 1990 р. оціночні, розраховані за Статистичним щорічником України за 1990 рік; Промисловість України у 2001–2007 роках. Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 30; Промисловість України у 2007–2010 роках. Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2011. – С. 39; Обсяг реалізованої промислової продукції за січень-грудень 2011 року та індекс обороту (реалізації) в Україні / Держстат України. – Експрес випуск №21 від 30.01.2012.

На тлі такої моделі зростання вітчизняне машинобудування не забезпечує (і в майбутньому не забезпечуватиме) потреби українських підприємств у продукції інвестиційного призначення. Практично вся вона на внутрішньому ринку представлена іноземними виробниками, переважно з Німеччини, Китаю та Південної Кореї. Без «зламу» цієї тенденції та відновлення власного виробництва інвестиційних товарів марно сподіватись на провідну роль промисловості в забезпеченні тривалого і стійкого економічного зростання та модернізації виробничо-технологічного базису країни.

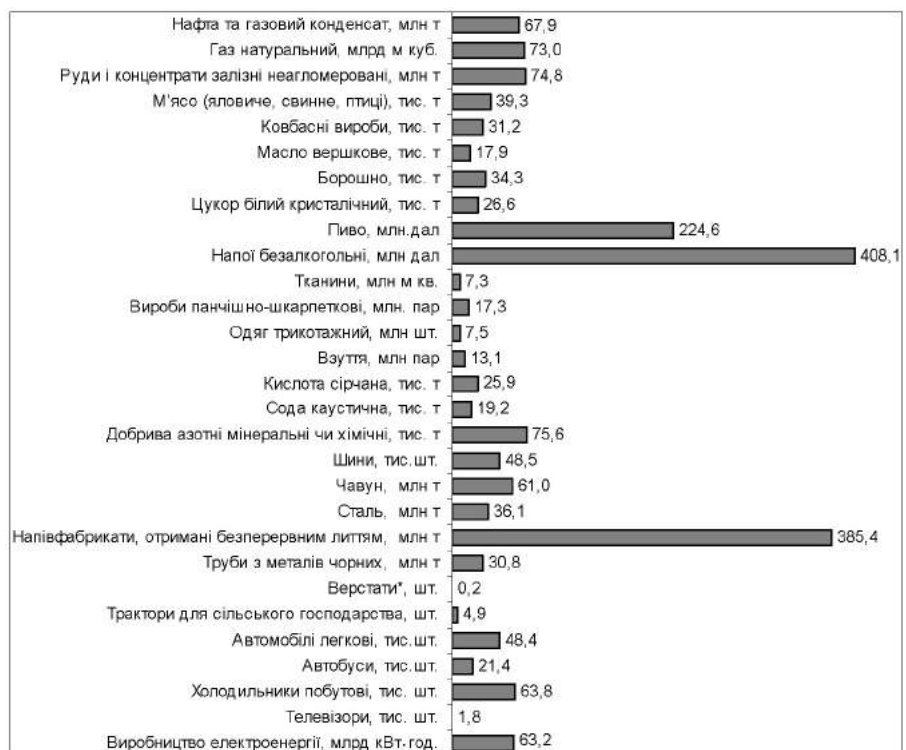
Кардинально змінилося співвідношення між товарними групами промислової продукції. Удвічі за останні двадцять років зросла частка сировини: з 33,2% у 1990 до 68,1% у 2011, а частка інвестиційних товарів та товарів широкого вжитку скоротилася відповідно з 31,2 до 13% та з 33,6 до 17,8% (рис. 2).

На кінець 2011 року промислове виробництво у вартісному вираженні після двох кризових хвиль майже відновилося до рівня 1990. Проте реальний масштаб деградації та структурних перекосів у галузі наочно демонструє випуск окремих товарів у натуральних показниках (рис. 3). Найменшого скорочення зазнала добувна промисловість. Так, видобуток неагломерованих залізних руд та концентратів порівняно з 1990 роком скоротився на чверть і становив 74,8%. Далекі від показників 1990 й натуральні обсяги виробництва харчової та легкої промисловості, машинобудування. У харчовій промисловості виробництво вершкового масла скоротилося більш ніж у п'ятеро (17,9%), цукру – вчетверо (26,6%), ковбасних виробів – утроє (31,2%), м'яса – в 2,5 раза (39,3%). Галузь багатократно наростила лише виробництво пива (224,6%) та безалкогольних напоїв (408%), проте досить сумнівно вважати цей результат великим успіхом, особливо стосовно першого продукту. В легкій промисловості виробництво тканин і взуття не піднялося вище 8% від рівня 1990. У машинобудуванні виробництво окремих продуктів до 2010 року скоротилось в десятки й сотні разів, наприклад: виробництво тракторів для сільськогосподарства – в 25 разів (4,9%), телевізорів – у 50 разів (1,8%), верстатів (токарних, розточувальних, свердлувальних, фрезерувальних) – у 500 разів (0,2%).

Формування таких контрастних розривів (від чотирикратного збільшення до п'ятисоткратного зменшення) в обсягах виробництва окремих промислових товарів не варто, на наш погляд, пов'язувати виключно з так званою структурною ломкою і пристосуванням виробництва до потреб ринку. Навряд чи населення протягом двадцяти років за власного бажання обмежило споживання м'яса, масла, перестало одягатись і збільшило споживання пива. Значно більшу роль у закладенні нової структури відіграла, на наш погляд, повна відкритість внутрішнього ринку для іноземного виробника. Внаслідок багаторічного випереджаючого зростання імпорту порівняно з експортом (рис. 4; табл. 4) закордонна продукція за багатьма позиціями почала домінувати на внутрішньому ринку (табл. 5 та 6), спричинюючи згортання вітчизняного

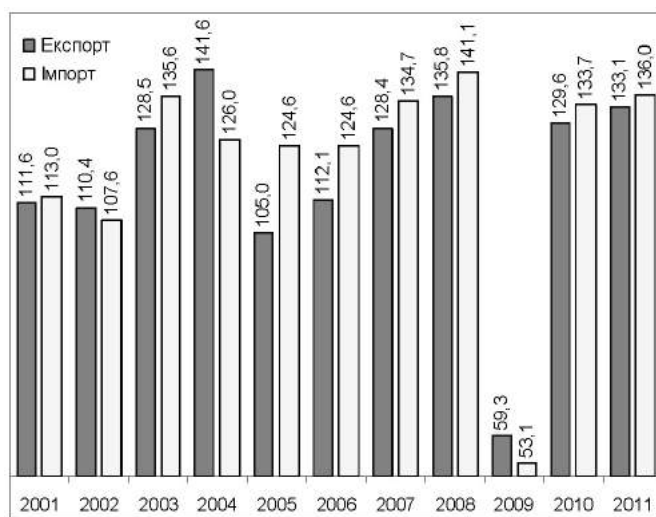
виробництва в умовах гострого дефіциту інвестиційних ресурсів та відсутності уваги з боку держави до проблем його модернізації.

Половину обсягу українського експорту впродовж останнього десятиліття становили недорогочінні метали та мінеральні продукти (табл. 4). Привертає увагу той факт, що протягом 2001–2011 років при майже незмінній сукупній частці цих продуктів у загальних обсягах експорту (52,1% на початок та 47,3% на кінець періоду) змінилось лише співвідношення між ними, причому на користь збільшення сировинної складової. Зокрема, частка металів зменшилась на чверть – із 41,3 до 32,3%, а мінеральних продуктів зросла на половину – з 10,8 до 15%. Експорт останніх зростає найдинамічніше по відношенню до інших товарних груп. На кінець періоду індекс зростання у порівнянні з 2000 роком становив для мінеральних продуктів 753,1%.

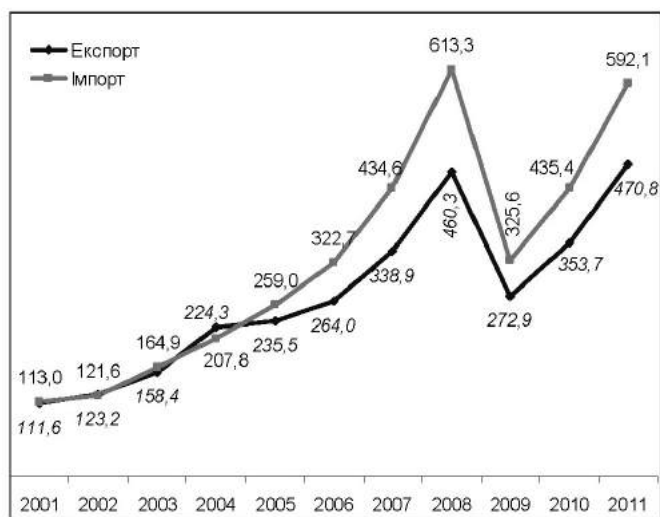
Рис. 3. Виробництво окремих видів промислової продукції у 2010 році в натуральних показниках у порівнянні з 1990 роком, %

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>. Прим.: * – Верстат токарні, розточувальні, свердлувальні, фрезерувальні.

Рис. 4. Індекси зростання експорту/імпорту в Україні у 2001-2011 роках, %

а) До попереднього року;

б) До 2000 року

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Таблиця 4. Індекси та структура експорту/імпорту промислових товарів в Україні у 2001-2011 роках, %

Розділ УКТЗЕД	Експорт					Імпорт				
	Структура		Індекс			Структура		Індекс		
	2001	2011	усереднена за період	середньо-річний	2011 до 2000	2001	2011	усереднена за період	середньо-річний	2011 до 2000
Усього	100,0	100,0	100,0	117,8	470,8	100,0	100,0	100,0	120,9	592,1
IV. Готові харчові продукти	2,8	4,3	3,9	121,7	735,2	3,7	3,7	3,8	121,6	681,6
V. Мінеральні продукти	10,8	15,0	12,1	125,8	753,1	42,6	36,4	34,9	117,6	460,6
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	9,1	7,9	8,0	116,4	349,1	7,1	9,7	8,8	123,2	889,0
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	1,6	1,4	1,6	116,0	382,4	4,4	5,4	5,2	122,5	715,8
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,8	0,2	0,6	106,6	143,7	0,4	0,2	0,3	118,1	423,7
IX. Деревина і вироби з деревини	1,4	1,6	1,6	117,1	499,7	0,5	0,5	0,6	124,6	788,7
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1,8	1,6	1,6	117,6	550,2	3,4	2,2	2,9	116,6	473,1
XI. Текстиль та вироби з текстилю	3,8	1,3	2,4	105,2	160,6	4,1	2,4	3,3	114,4	353,7
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,5	0,3	0,4	111,9	302,1	0,3	0,4	0,5	165,5	1089,9
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	0,9	0,8	0,8	119,0	479,3	1,2	1,4	1,4	124,5	778,6
XIV. Недорогоцінні метали та вироби з них	41,3	32,3	38,5	115,7	334,8	5,2	6,9	6,4	127,3	836,8
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	10,5	9,9	10,0	117,4	499,3	15,1	15,5	15,6	123,2	659,0
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	3,4	7,1	5,3	135,6	1135,0	4,7	7,5	8,5	140,9	1208,3
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	0,5	0,4	0,7	129,3	447,8	1,7	1,3	1,6	120,8	551,1
XX. Різні товари і вироби	0,6	0,8	0,7	122,0	761,6	0,7	1,0	0,9	127,1	940,8

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Більшим був показник лише для транспортних засобів та шляхового обладнання – 1135%, що дозволило збільшити частку цієї товарної групи за період більш ніж удвічі – з 3,4% до 7,1%. Таке динамічне зростання можна було б вважати цілком позитивним явищем, але за умови максимальної локалізації всередині країни технологічного циклу їх виготовлення. У дійсності, як згадувалось вище, цього немає.

Інша продукція машинобудування, зокрема механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання, у структурі українського експорту мала слабку спадну тенденцію (9,9% у 2011 році проти 10,5% у 2001). Індекс експорту механічного обладнання був значно скромніший, ніж транспортних засобів та мінеральних продуктів. На кінець 2011 він становив 499,3% від рівня 2000 року, що менше індексів названих груп відповідно в 2,1 та 1,5 рази. Виробництво цієї продукції в країні, незважаючи на її важливе інвестиційне призначення, не знаходить попиту на внутрішньому ринку. Галузь функціонує лише за рахунок поставок на експорт. Проте перспективи їх збереження є доволі проблематичними, що може призвести до згорання названого виробництва в Україні при

продовженні існування несприятливих умов для переорієнтації на внутрішній ринок. Проблематичність зумовлена принаймні двома взаємопов'язаними обставинами. По-перше, це слабка географічна диверсифікованість експорту – понад 90% його обсягу припадало на Російську Федерацію, яка реалізувала програму технічної модернізації свого виробництва. По-друге, російський уряд у рамках проголошеного курсу на «нову індустріалізацію» започаткував політику активного імпортозаміщення, що означатиме поступове витіснення іноземних, у т.ч. українських, виробників з російського ринку.

Втрату зовнішнього ринку для цієї машинобудівної галузі не слід розглядати як катастрофу, особливо урахувавши значний наявний потенціал внутрішнього попиту на названу категорію продукції. На сьогодні він практично повністю задовольняється за рахунок імпорту. У його структурі товарна група «механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання» займає другу позицію після мінеральних продуктів (див. табл. 4). Причому якщо частка останніх упродовж 2001-2011 років зменшилась з 42,6 до 36,4%, то частка першої хоча і незначно, але зросла – з 15,1 до 15,5%.

Таблиця 5. Внутрішні ресурси товарів промисловості та торговий баланс України у 2001, 2011 роках, %

Розділи УКТЗЕД	Внутрішні ресурси				Експорт				Торговий баланс, млн. дол.	
	всього		з них частка імпорту		до власного виробництва		до імпорту		2001	2011
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011		
Усього	100,0	100,0	28,0	36,0	37,9	41,6	103,1	82,8	489,6	-14197,1
IV. Готові харчові продукти	13,0	10,9	8,3	12,6	6,9	14,0	76,3	97,1	-139,8	-87,5
V. Мінеральні продукти	22,9	26,0	54,0	52,5	30,5	37,8	26,0	34,2	-4975,5	-19768,9
VI. Продукція хімічної промисловості	5,4	7,3	38,2	50,2	81,2	67,7	131,2	67,2	351,6	-2630,4
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	2,2	3,0	57,1	69,2	48,9	46,7	36,7	20,8	-441,1	-3560,7
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,5	0,2	26,8	44,1	71,8	66,6	196,0	84,3	63,6	-31,3
IX. Деревина і вироби з деревини	0,6	0,9	21,6	19,2	86,6	111,7	314,1	274,5	156,8	685,7
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	2,7	1,7	36,5	49,2	30,7	42,1	53,3	60,2	-251,3	-731,3
XI. Текстиль та вироби з текстилю	1,9	1,2	62,6	73,5	158,9	120,2	94,9	43,4	-32,7	-1126,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	2,3	2,3	14,8	22,7	13,3	14,0	76,5	47,5	-43,5	-606,8
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	14,5	16,5	10,4	15,7	94,9	72,1	818,6	388,2	5899,3	16416,7
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	7,9	8,1	55,5	71,4	90,1	131,8	72,1	52,8	-663,7	-6034,0
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	3,3	6,5	41,5	43,1	52,1	59,3	73,5	78,3	-197,4	-1349,1
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	2,4	2,1	19,8	22,5	7,4	7,8	29,8	26,9	-182,6	-765,6
Довідково: Профіцит (дефіцит) торгового балансу до ВВП									1,3	-8,6

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Примітка: Внутрішні ресурси обраховуються як сумарний обсяг внутрішнього виробництва та імпорту.

Таблиця 6. Внутрішній ринок товарів промисловості в Україні, % ¹⁾

Розділи УКТЗЕД	Внутрішній ринок, усього		у тому числі частка				Довідково: Власне виробництво до внутрішнього ринку	
			імпорту		власного виробництва без експортного			
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Усього	100,0	100,0	38,5	49,1	61,5	50,9	99,1	87,2
IV. Готові харчові продукти	16,8	13,0	8,9	14,4	91,1	85,6	97,9	99,6
V. Мінеральні продукти	27,0	29,1	62,8	64,0	37,2	36,0	53,5	57,9
VI. Продукція хімічної промисловості	3,7	6,6	76,7	75,7	23,3	24,3	123,9	75,2
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	2,4	3,4	72,2	80,8	27,8	19,2	54,3	36,0
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,3	0,2	56,4	70,2	43,6	29,8	154,2	89,0
IX. Деревина і вироби з деревини	0,3	0,6	67,4	111,7	32,6	-11,7 ²⁾	244,3	100,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	3,0	1,6	45,3	69,9	54,7	30,1	78,8	100,0
XI. Текстиль та вироби з текстилю	1,1	1,1	154,3	107,9	-54,3	-7,9	92,2	39,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	2,8	2,8	16,7	25,4	83,3	74,6	96,1	86,6
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	3,0	8,8	69,4	40,0	30,6	60,0	598,8	215,2
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	6,5	6,9	92,6	114,6	7,4	-14,6	74,1	45,9
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	3,2	5,9	59,7	65,0	40,3	35,0	84,2	85,9
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	3,1	2,7	21,1	23,9	78,9	76,1	85,2	82,5

Джерело: Розраховано за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Примітка: ¹⁾ Внутрішній ринок обраховується як сумарний обсяг внутрішнього виробництва та імпорту з виключенням експорту;

²⁾ Від'ємне значення показника в цій та інших графах таблиці може пояснюватись, на наш погляд, реекспортом товарів даної групи, який разом з експортом перевищував обсяги власного виробництва.

Індекс імпорту машин та механізмів на кінець 2011 по відношенню до 2000 в 1,5 раза перевищує відповідний індекс для мінеральних продуктів – 659 проти 460%. Отже, за відповідної державної політики з переорієнтації галузі на внутрішній ринок виробництво машин та устаткування зможе відновити свої лідерство у промисловості, яке воно мало два десятиліття тому.

Ситуація з експортом-імпортом недорогоцінних металів та механічного обладнання виявляє деякі особливості зовнішньо-економічної діяльності промисловості. Зокрема, вітчизняний сировинний експорт спрямовувався переважно у високорозвинені країни, тоді як високотехнологічний – у країни із технологічним рівнем однаковим або нижчим від України. Високотехнологічний імпорт натомість практично весь надходив із високорозвинених країн або з країн, що розвиваються, з вищим порівняно з Україною технологічним рівнем. Така закономірність підкреслює загальну відсталість країни та її залежність від провідних економік світу.

Вітчизняне промислове виробництво з кожним роком усе більше втрачає свої позиції як у структурі внутрішніх товарних ресурсів, так і на внутрішньому ринку⁵, загострюючи дефіцит торговельного балансу й створюючи тим самим чималі проблеми у валютно-фінансовій сфері (див. табл. 5 та 6). Протягом 2001-2011 років частка імпорту у внутрішніх товарних ресурсах зростає на третину – з 28 до 36%. Зростання відбулось практично за всіма товарними групами. За окремими з них імпорт став домінуючим, склавши від 50 до 75% загального обсягу. Це стосується ресурсів мінеральних продуктів (52,5% у 2011 році), продукції хімічної промисловості (50,2%), полімерних матеріалів (69,2%), продукції легкої промисловості, а саме текстилю (73,5%), механічного та електрообладнання (71,4%).

Покриття імпорту експортом щороку зменшується як в цілому, так і за переважною більшістю товарних груп. Якщо у 2001 році воно становило 103% і торговельне сальдо було позитивним у розмірі 490 млн. дол., або 1,3% ВВП, то у 2011 імпорт покриття експортом

всього на 83%, а від'ємне торговельне сальдо склало 14,2 млрд. дол., або 8,6% ВВП. Серед товарних груп найбільш проблемними з цих позицій є мінеральні продукти. Їх імпорт у 2011 році лише на третину покривався експортом, а від'ємне сальдо було найбільшим серед усіх груп, дорівнюючи 19,8 млрд. дол., або 12% ВВП. Від'ємне сальдо було значним також за групами «Механічне обладнання» (6 млрд. дол.), «Полімерні матеріали» (3,6 млрд.) та «Продукція хімічної промисловості» (2,6 млрд.). Перевищення експорту над імпортом є лише у двох товарних групах – «недорогоцінні метали і вироби з них» і «деревина і вироби з деревини». Покриття для них становило у 2011 році відповідно 388 та 275%, а позитивне сальдо – 16,4 та 0,68 млрд. дол.

За більшістю товарних груп вітчизняне виробництво має значну експортну орієнтованість⁶. Наприклад, у 2011 експортувалося 68% продукції хімічної промисловості, 72% продукції металургії, 60% вироблених транспортних засобів (див. табл. 5). За окремими товарними групами («механічне обладнання», «текстиль та вироби з текстилю», «деревина і вироби з деревини») експорт перевищував власне виробництво, що вказує на факт експорту не лише власної продукції, а й реекспорту імпортованої аналогічної продукції, що в сумарному обсязі перевищувало обсяги виробництва.

Зважаючи на наявність експортної складової у виробництві, присутність імпорту на внутрішньому ринку ще більш значна, ніж у товарних ресурсах. У 2011 році товарам іноземного виробництва було віддано половину (49,1%) внутрішнього ринку, тоді як у 2001 – 38,5% (див. табл. 6). На окремих товарних ринках присутність імпорту була домінуючою, а на деяких – фактично повною. Так, на ринку мінеральних продуктів у 2011 році вона становила 64%, хімічної продукції – 76%, полімерних матеріалів – 81%, транспортних засобів – 65%. Ринки машинобудівної інвестиційної продукції (механічне обладнання машини та механізми) та товарів легкої промисловості (текстиль та вироби з текстилю) повністю належали іноземним виробникам.

Втрата вітчизняними суб'єктами внутрішнього ринку, незважаючи на його значну ємкість, відбувається насамперед через слабку конкурентоспроможність продукції порівняно з іноземною як у ціновому плані, так і за споживчими якостями. Виробники за відсутності фінансово-інвестиційних можливостей модернізувати власне виробництво впродовж останніх років вимушено вишукують нові зовнішні ринки з менш вибагливим споживанням, зокрема, наприклад, африканські чи близькосхідні. Це лише консервує відсталість, замасковує гостроту проблеми технічного переоснащення, що зрештою може обернутися невідворотною руйнацією виробництва та його повною неспроможністю задовольняти потреби власної країни. Зауважимо, що за відповідної державної (інвестиційної, технологічної, промислової) протекціоністської політики вітчизняне виробництво має шанси «відвоювати» внутрішній ринок. Такий висновок впливає принаймні з того, що співвідношення обсягів власного виробництва, з урахуванням гіпотетичної переорієнтації його експортної складової на потреби внутрішнього ринку, до обсягів цього ринку є досить високим. За більшістю товарних позицій воно перебуває в межах 70-90% (див. табл. 6).

Переорієнтація вітчизняного виробництва на потреби внутрішнього ринку є важливою, проте недостатньою, на наш погляд, умовою для покращення галузевої структури промисловості. Очевидним є факт, що структура виробництва тісно взаємопов'язана зі структурою ринкового попиту, або товарною структурою ринку. Зокрема, чим вибагливіше споживання, тим технологічно вищою є структура виробництва, і навпаки. В Україні внутрішній ринок, судячи з його товарної структури й відповідно структури внутрішнього споживання (див. табл. 6), є суттєвим обмежувальним фактором для прогресивного переструктурування виробництва. Хоча протягом 2001-2011 років структура внутрішнього ринку і змінилась у напрямі підвищення вибагливості споживання, але не

настільки, щоб кардинально вплинути на зміну структури внутрішнього виробництва, особливо урахуовуючи зростаюче задоволення внутрішнього попиту за рахунок імпорту.

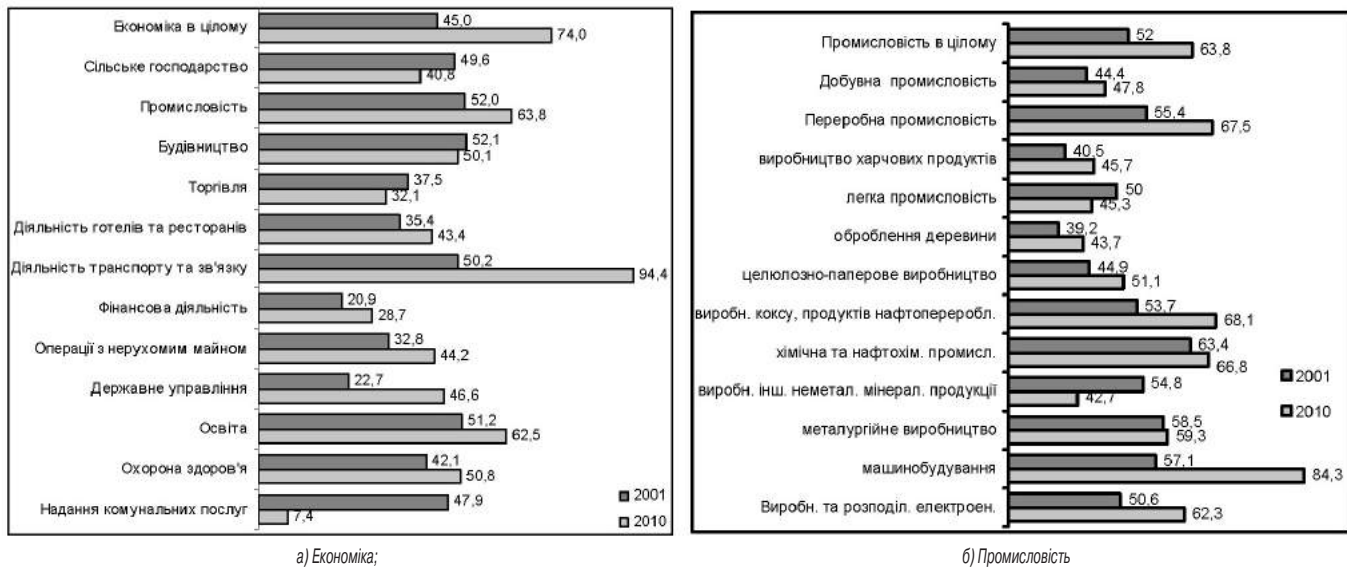
Так, зменшилась частка готових харчових продуктів з 16,8 до 13%, зросла частка продукції хімії з 3,7 до 6,6%, транспортних засобів – з 3,2 до 5,9%. Практично незмінною й мізерною залишилась частка товарів легкої промисловості (шкіряна й хутряна сировина та вироби з них; текстиль і вироби з текстилю), вона перебувала в межах 1,3-1,4%. Ринок у цілому залишається «сировинно-обтяженим», понад третину його обсягу займають мінеральні продукти (29,1% у 2011 році) та недорогоцінні метали (8,8%), причому частка як перших, так і других має слабку тенденцію до зростання. Сегмент інвестиційних товарів, представлений механічним обладнанням, мав вшестеро менший розмір, ніж сировинних – лише 6,9%. У найближчій перспективі, за збереження тенденції зростання рівня бідності населення, не варто сподіватись на прогресивну зміну структури його споживання й відповідно структури товарного ринку в цілому. Можна стверджувати що вітчизняний ринок потрапив у своєрідну «пастку» структурної відсталості, розірвати яку не вдасться без відповідного зовнішнього втручання і штучного стимулювання попиту в певних, бажаних з точки зору структурних змін, секторах. Саме за цих обставин також не варто розраховувати, що структура виробництва змінюватиметься еволюційним шляхом у бік покращення й технологічного удосконалення. Згадане стимулювання має супроводжуватись введенням обмежень на доступ імпорту в штучно створені ринкові сегменти та наданням переваги вітчизняним виробникам. В іншому випадку попит знову таки буде задоволений за рахунок імпорту, а бажані структурні зрушення не будуть досягнуті.

Вирішення завдання створення нових ринків чи ринкових сегментів через штучне стимулювання попиту на певні види продукції, на наш погляд, повинна взяти на себе держава. Інші суб'єкти економіки, зокрема бізнес та населення, з ряду обставин це зробити не здатні. За окремими напрямками в економіці накопичився значний нереалізований потенціал для формування нових ринків і стимулювання внутрішнього виробництва, в тому числі переорієнтації експортного на внутрішні потреби. Він лежить у площині ініціації та фінансової підтримки державою масштабних інфраструктурних (комунальних, транспортних, енергетичних), житлових, медичних, екологічних програм.

Наприклад, за оцінками ДП «Укрпромзовнішекспертиза», в Україні потребує заміни близько 330 млн. т металоплати. У комунальному господарстві й житловому фонді необхідно замінити близько 110 млн. т конструкцій та 69 млн. т обладнання, у промисловості – 65 млн. т металоконструкцій, у транспортній інфраструктурі – 53 млн. т та близько 30 млн. т труб⁷. Сумарна маса металу для цього становить близько 660 млн. т. Зважаючи, наприклад, на той факт, що в Україні у 2011 році було вироблено металу та виробів з металу близько 86,5 млн. т (у т.ч. чавуну – 28,9, сталі (без напівфабрикатів) – 17,7, напівфабрикатів з металу – 17,8, готового прокату – 19,5, труб великого та малого діаметрів – 2,4 млн. т⁸), неважко підрахувати, що за збереження таких обсягів і у випадку ініціації згаданих проектів та витіснення імпорту металу вітчизняна металургія може повністю працювати на внутрішній ринок близько 8 років, не маючи потреби в зовнішніх ринках збуту, на які спрямовувалось, як згадувалось раніше, понад 70% продукції галузі.

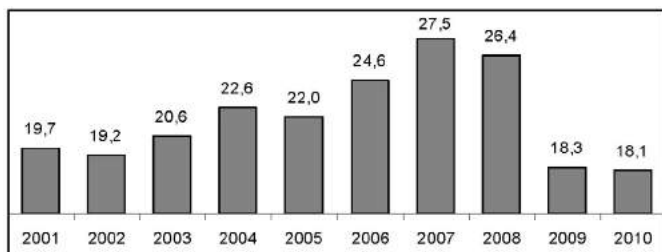
Існують значні резерви для переструктурування й стимулювання внутрішнього попиту шляхом розгортання масштабного житлового будівництва, яке через механізм міжгалузевих зв'язків дасть стимул для розвитку металургії, машинобудування, хімії, індустрії будівельних матеріалів. Так, в Україні на кінець 2010 року 1139 тис. сімей перебувало в черзі на поліпшення житлових умов, понад 7 млн. сімей мали житлову площу в розрахунок на одну особу нижчу від санітарної норми у 13,65 м.кв.⁹ Держава, з одного боку, зосередившись на розв'язанні важливої й гострої

Рис. 5. Ступінь зносу основних засобів за видами економічної (а) та промислової (б) діяльності в Україні у 2001, 2010 роках, %

Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держстат України – К., 2011. – С. 95; Основні засоби України у 2010 році: Стат. бюл. / Держстат України. – К., 2011. – С. 6-9; Промисловість України у 2001-2007 роках. Стат. зб. – С. 70; Промисловість України у 2007-2010 роках. Стат. зб. – С. 75.

Рис. 6. Валове нагромадження основного капіталу у ВВП України, %

Джерело: Розраховано за: Національні рахунки України за 2010 рік. Стат. зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 18.

соціальної проблеми, з другого – дасть потужний імпульс для розвитку всієї промисловості та зміни її структури.

Надзвичайно потужним поштовхом для відродження вітчизняного машинобудування стане проведення відповідної державної політики з модернізації основних засобів та ліквідації їх критичного зносу. Повна відсутність уваги з боку уряду до проблеми розбалансованості відтворювальних процесів у національному господарстві впродовж останніх двох десятиліть призвела до глибокого старіння основних засобів економіки, як фізичного, так і морального. Спрацюваність виробничого апарату дійшла до межі, за якою неминуче настане його фізична руйнація й відповідно колапс виробництва. Ступінь зносу основних засобів в економіці протягом 2001-2011 років зріс мало не вдвічі – із 45 до 74% (рис. 5). Критичною є ситуація на транспорті, яка вже найближчим часом може обернутися паралічем вантажопотоків й відповідно обслуговування територіально-розрізнених коопераційних зв'язків. Знос ОЗ галузі досяг у 2011 році 95%. В інших галузях реального сектору, зокрема в сільському господарстві, промисловості та будівництві, він досяг позначки відповідно у 40,8, 63,8 та 50,1%. У промисловості найгірша ситуація склалась у машинобудуванні, де знос на кінець 2010 року досяг 84,3%, за ним ідуть виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (68%), хімічна та нафтохімічна промисловість (66,8%), металургія (59,3%).

На жаль, немає підстав сподіватись, що найближчим часом ситуація із відтворенням покращиться без вжиття відповідних радикальних заходів щодо масової заміни зношеного обладнання та устаткування. Це впливає з тенденцій у валовому нагромадженні основного капіталу протягом останніх десяти років (рис. 6). Зокрема, якщо у 2001-2007 роках його частка у ВВП поступово

зростала з 19,7 до 27,5%, то протягом 2008-2010 вона стрімко знизилася з 26,4 до 18,1%.

Зосередження уваги держави на проблемі оновлення виробничого апарату та відновленні порушених відтворювальних пропорцій дозволить суттєво розширити ємкість ринку інвестиційної продукції й за відповідної поміркованої протекціоністської політики по відношенню до власного машинобудування дасть йому потужний імпульс для зростання обсягів і розширення асортименту продукції. На жаль, у даний час така позиція не знаходить підтримки у владних кабінетах. Підтвердженням цьому є поширювана останнім часом практика надання переваги державними відомствами придбанням іноземної продукції при наявності власних не завантажених держзамовленнями виробництв, які мають передові науково-технічні розробки й здатні запропонувати аналогічну за технічним рівнем і якістю продукцію¹⁰.

(продовження в наступних номерах журналу)

¹ Більш детально див.: Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В.Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 70-71. [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://www.nbuu.gov.ua/books/2009/09kyvmer.pdf>>.

² Вишневецький В. Промислова політика: теоретичний аспект / Економіка України. – 2012. – №2. – С. 5.

³ Дані за 1991 рік за джерелом: Економіка України за 1991–2009 роки / за заг. ред. акад. НАН України В.М.Гейця [та ін.]; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К.: Держкомстат України, 2010. – С. 19–20.

⁴ В Україні складаються такі відомі німецькі, американські, південнокорейські, китайські та індійські автомобільні бренди, як «Mercedes-Benz», «VW», «Skoda», «Chevrolet», «Hyundai», «Geely», «Tata» та ін.

⁵ Внутрішні товарні ресурси обчислюються нами як сумарний обсяг власного виробництва та імпорту, внутрішній ринок – власне виробництво та імпорт за винятком експорту.

⁶ Експортна орієнтованість оцінюється нами як співвідношення експорту та виробництва.

⁷ Див.: Госполитика в отношении развития ГМК должна быть активизирована / Новини інформаційного порталу «Версії.com» від 23.04.2012 [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://versii.com>>.

⁸ Виробництво основних видів промислової продукції за 2003–2011 роки / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

⁹ Соціально-економічний розвиток України за 2011 рік / Держстат України. – К., 2012. – С. 27.

¹⁰ Прикладом може слугувати ситуація із придбанням Міністерством інфраструктури України у 2011 році корейських швидкісних потягів «Hyundai» і чеських «Skoda» для оновлення локомотивного парку «Укрзалізниці», тоді як вітчизняний Крюківський вагонобудівний завод здатен випускати цілком аналогічні за якістю, але значно дешевші за вартістю потяги й при цьому залишається без замовлень з боку держави (Див.: Кудярова Г. Імпортозаміщення з точністю до навпаки / Дзеркало тижня. – 06-27 липня 2012 р., №24).